

BOGDAN PETRICEICU HASDEU DESPRE *FRUNZA VERDE* ÎN LITERATURA POPULARĂ

*Liliana JUC,
șefa Bibliotecii „Târgoviște”*

Rezumat: Articolul reprezintă pledoaria susținută în cadrul Conferinței Ignite „Bogdan Petriceicu Hasdeu în receptarea scriitorilor și bibliotecarilor la 185 de ani de la naștere”, organizată de BM „B.P. Hasdeu” pe 26 februarie 2023. Comunicarea a fost elaborată în baza materialului *Frunză verde. O pagină pentru istoria literaturii române din Volumul 5. Folcloristică* (Colecția „Moștenire”): *Scrieri* în 16 volume de Bogdan Petriceicu Hasdeu, cu referințele de rigoare. Analiza se fundamentează pe constatarea axiomatică a doi poeți români iluștri, B.P. Hasdeu și Vasile Alecsandri, care cădeau de acord că orice „frunză din cântecul popular reprezintă o stare”, iar considerațiile de fond care au fost invocate reiau argumentele judicioase prin care enciclopedistul B.P. Hasdeu dezmente înrudirea „frunzei verzi” din literatura populară românească pe care scriitorul Vasile Alecsandri o atribuie celei de „origine italiană”.

Cuvinte cheie: frunza verde, literatura populară, literatura română, Vasile Alecsandri, Bogdan Petriceicu Hasdeu.

Summary: The article embodies the talk delivered within the Ignite Conference entitled “Bogdan Petriceicu Hasdeu in the reception of writers and librarians on the 185th anniversary of his birth”, organized by the Municipal Library “B.P. Hasdeu” on 26 of February 2023. The communication is based on the *Green leaf. A page for the History of the Romanian Literature from the 5th Volume. Folkloristics* (Collection “Moștenire”): *Writings* in 16 volumes by Bogdan Petriceicu Hasdeu. The analysis is built on the axiomatic statement of two illustrious Romanian poets, B.P. Hasdeu and Vasile Alecsandri, who claimed that the “leaf in the folk song represents a state”. The main considerations invoke some judicious arguments by which the encyclopaedist B.P. Hasdeu refutes the kinship of the “green leaf” from Romanian popular literature, which the writer Vasile Alecsandri attributes to the one of “Italian origin”.

Keywords: green leaf, popular literature, Romanian literature, Vasile Alecsandri, Bogdan Petriceicu Hasdeu.

De unde oare s-a născut admirabila „frunză verde” care stă în capul mai tuturor cântecelor populare românești? Interesantă este întrebarea și captivante sunt răspunsurile pe care le găsim / le-am găsit, și pe care le mai putem explora la acest subiect. Ilustrul poet Vasile Alecsandri și renumitul filolog Bogdan Petriceicu Hasdeu și-au dat osteneala pentru a pătrunde în misterul „poeziei de codru”.

Îndrăgostitul de natură, peisaje și colorit local Vasile Alecsandri afirma că „cele mai multe dintre cântecele populare încep cu *frunză verde*” și sugerează că acest atașament „provine din iubirea românului pentru natura înverzită” [1, p. 179]. După lungi ierni, cu viforite, omului îi place, când vine primăvara, să rățăcească prin lunci și codri, să cânte și să pocnească din frunză. Frunza cea nouă naște în inima românului doruri, îi insuflă cântece pline de melancolie, dragoste, dor și vitejie.

„Frunza verde ce încunună cântecele populare servă totodată de caracteristica cântecului.” Astfel, fie că subiectul este eroic, fie că acesta cuprinde faptele unui viteaz, poetul alege frunzele de arbori sau de flori ce sunt în potrivire cu puterea și tinerețea, precum „frunza de stejar”, „frunza de brad”, „frunza de bujor”, căci voinicii baladelor sunt înalți ca bradul, tari ca stejarul, rumeni ca bujorul. Cântecele de iubire încep cu frunzele „de lăcrimioară”, „de sulfină”, „de busuioc”, întrucât aceste plante, după cum ne arată credința populară, au o menire „farmăcătoare”. Copilele frumoase din legende și baladele regionale sunt încununate cu ghirlande mirositoare din frunze de violele, micșunele, trandafiri etc. Frunzele de măcăciună, de mohor, urzică, pelin redau suferința, circumscriu durerea, necazul, chinul, prevestesc agonia și moartea. Astfel, se poate cunoaște subiectul unui cântec chiar de la cel dintâi vers. „Românii dovedesc prin această formă poetică a improvizărilor lor o și mai strânsă rudire cu frații lor din Italia, căci în cântecele populare ale umbrelor, ale ligurilor, ale picenilor și ale piemontezilor frunza este înlocuită prin floare”, după cum subliniază Alecsandri [1, p. 180]. La această remarcă a poetului enciclopedistul B.P. Hasdeu comentează: „Nemic mai adevărat și mai elocinț ca prima parte a cestei notițe, aceea adecă unde d. Alecsandri desfășoară economia frunzei verzi în mecanismul poeziei noastre populare” [1, p. 180].

Indubitabil, alegerea plantei nu este arbitrară. De obicei, ea indică, în modul cel mai ingenios, subiectul și caracterul cântecului, iar în unele cazuri nuanțează atmosfera și dă tonul celor relatate. Pentru a exemplifica, să ne amintim că în *Balada lui Ghemiș* cântecul începe astfel: „Frunză verde d-aluniș,/ Tace cucul la răriș,/ La răriș, la cărpiniș,/ De frica celui Ghemiș” etc. O altă invocare ilustrativă ar fi cea din doina despre nenorocirile țării: „Frunză verde de năgară,/ Vai sărmana biata țară”; cea a tristei sălcii care figurează în cântecul orfanilor: „Frunză verde sălcioară/ Puiculiță

bălăioară,/ Tu n-ai tată, eu n-am mamă”; sau a voinicului care cântă: „Frunză verde șapte brazi/ Fost-am noi vro șapte frați”.

Astfel, observăm că această literatură a codrului este plastică din perspectiva imaginarului colectiv, fiind expresivă pentru cadrul socioafectiv și reprezentativă pentru identitatea locului. Amarul pelinului îi caracterizează pe cei înstrăinați: „Frunză verde de pelin,/ Tu străină, eu străin,/ Amândoi ne potrivim,/ Hai în codru să trăim”; iar urzica anunță negreșit frământările sufletești, zbciumul inimii și suferința firii: „Frunză verde de urzică,/ Strigă doamne, cine strigă”.

În fond, „totalitatea poeziei populare a românului este un fel de botanică”, după cum concludă B.P. Hasdeu, explicând că toate plantele sunt reprezentative pentru stările sufletești, iar fiecare plantă e „descrisă pe larg printr-o situațiune corespunzătoare a sufletului uman”. Chiar dacă această armonizare *om-natură* face ca literatura să fie mai grăitoare prin personaje, tot așa cum ele devin mai clare în oglinda vegetală, filologul român nu este total convins de sorginea acestor *comuniuni*; de aceea se întreabă: „dar această sublimă combinațiune de spirit și materie să fie, oare, în adevăr de origine italică?” [1, p. 182]. Această întrebare are, de altfel, un caracter retoric, fiind totodată explorată parțial și cu deschidere spre noi căutări și investigații.

În acest șir de idei, enciclopedistul continuă: „Pe la 1855, V. Alecsandri se mulțumea să constate cu multă justețe rolul poetic al frunzei verzi, fără a căuta să-i găsească vreo păreche în Italia” [1, p. 182]. Ceea ce l-a indus în eroare pe ilustrul poet se pare că a fost exemplul adus de Timotei Cipariu. Acest lingvist, istoric, pedagog și teolog transilvănean a menționat asemuirea cu poeziile populare ale toscanilor (*Fiori di cipresso*, *Fior d'argento*) care încep ca și cele ale românilor, doar că cei dintâi, spre deosebire de cei din urmă, pun floarea în loc de frunză.

Există așadar vreo înrudire, reală și incontestabilă, între *frunza verde* a românului cu *fiore* sau chiar cu *spiga di grano* a toscanului? Din sute de cântece italiene abia câte unul dacă începe prin *floare*. Or, aceasta nu reprezintă intriga, ținta poeziei, ci este ca o „simplă invocațiune către o persoană”: „tu, floare roșie!...”, sau „tu, floare de vioară!...” sau „tu, floare de cireș!...”. După cum se știe, poezia populară italiană se împarte în multe genuri și doar unul dintre ele este numit *stornelli* (ceea ce se cheamă *stornare* – „a da îndărăt”), unde două sau trei versuri sunt cântate de un bărbat și o

femeie care ne întâmpină cu exclamațiunea „fiore”: „Floare de mărar! Când voi muri și mă voi duce în rai, dacă nu te voi găsi acolo, mă voi întoarce înapoi”; „Floare de brad! În rai mergi fără scară, vorbești cu sântii și apoi întoarce-te”.

Pentru a extinde câmpul comparației, să ne amintim de poezia poporană greacă care le cinstește pe favoritele sale: „floare de garoafă”, „floare de iasmin”, „floare de crin”, precum și de poezia populară spaniolă care-și venerază ierbarul: „Verde primavera/ Llena de flores,/ Corona de guirlandas/ A mis amores”. „Dacă orice invocațiune personală ca «fiore di aneto» sau «fiorin d’abete» ar fi să se pună în comparațiune cu a noastră «frunză verde», atunci nu înțelegem de ce ar trebui să acordăm acest monopol numai italienilor”, se întreba lingvistul nostru [1, p. 184]. Acum, ne întrebăm și noi: ce au în comun aceste ghirlande amoroase italiene sau spaniole cu severa „frunză a românului”? Ne întrebăm fără a avea intenția unei explorări în căutarea unui răspuns, ci doar pentru a repune în lumină o întrebare-mirare despre forța acestor flori și frunze ce definesc și caracterizează gluma, dragostea, pățania, vitejia și chiar moartea. Exclamații precum „frunză...” și/sau „floare...” vom găsi în poezia cultă și populară a tuturor popoarelor, dar ele nu întrunesc „condițiunea fundamentală de a caracteriza o baladă sau doină prin câte o plantă diferită” [1, p. 184], după cum declara scriitorul român B.P. Hasdeu. Chiar și faptul că florile disting câmpia, iar frunza aparține pădurii sunt două semne care arată cel puțin două feluri de trai cu totul diferite, prin două modalități de a simți și două moduri de a interpreta lumea.

Indiscutabil, latinitatea ne unește, dincolo de disimilitudini și diferențe. Latinitatea noastră este un fapt istoric dovedit, stabilit pe bază științifică, așa încât ea nici nu are nevoie de „exagerațiuni sentimentale”. „Frunza verde” s-a născut pe teritoriul Daciei, în secolarele păduri, iar „poezia noastră poporană este fila Carpaților”. „Numai acolo bradul, stejarul, șoimul, copii de predilecțiune ale munților, au putut deveni pentru muza noastră poporană sacre simboluri de nălțime, de forță, de vitejie” [1, p. 186]. Grecului i-a dictat oceanul, nouă ne-au șoptit Carpații. Dar nu toți românii au „frunză verde”. Pentru cei din Bugeac, din șesul arid al României sau din Macedonia, arborii sunt fără frunză, după cum spun cântecetele lor populare: „Na mesa de doi lai munți/ împlini de arbori fără frunzi” [1, p. 186].

Literatura populară a diferitelor popoare are amprenta vegetală în esența ei, iar influența codrului le definește starea, le face mai atrăgătoare, le asigură un element de prospețime și viață netăgăduită. Bunăoară, la germani și la slavi literele alfabetului se numesc *Buchstaben* sau *bukwí*, adică „bețe de fag”, iar în vechiul alfabet celtic fiecare literă și diftong poartă nume de arbori și plante. La români, influența codrului s-a manifestat în sfera poetică a vieții: proba este „frunza verde” și bradul caracteristic, care apare la nunțile țărănești ca „a giuca bradul” în preziua sau în ziua de cununie. După cum conchide B.P. Hasdeu, „frunza verde ni arată, între celelalte, cât de cu băgare de seamă trebui să fie istoricul pentru a distinge totdeauna cu stăruință elementele teritoriale ale unei naționalități de elementele-i etnografice, adecă a nu confunda influența pământului cu influența sângelui...” [1, p. 191].

Scrutând prin grila vegetală literatura populară românească, putem constata că economia frunzei exprimă cu succintă măiestrie profilul spiritual al românului. Acest segment al literaturii se manifestă amplu printr-o paradigmă vegetală sugestiv-concludentă din punct de vedere al stărilor descrise. În tiparele „poeziei codrului” prospectăm experiențele, emoțiile, trăirile, gândurile, relațiile dintre personajele vremii/vremurilor „traduse” prin „frunza” care știe să le povestească.

Referințe bibliografice

1. HASDEU, Bogdan Petriceicu. *Scrieri*: în 16 vol. Ed. îngrijită de Stancu ILIN, I. OPRÎȘAN. Chișinău: Î.E.P. Știința; Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu. ISBN 978-9975-67-396-9.
Vol. 5: Folcloristică. Text selectat, studiu introductiv, note și comentarii de I. OPRÎȘAN. Chișinău: Combinatul Poligrafic, 2011. 492 p. ISBN 978-9975-67-659-5.